

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ESTABLISHING THE METHODOLOGY FOR CULTIVATING PROJECT CULTURE AMONG FUTURE TEACHERS IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті обґрунтовано методику формування проєктної майбутніх вчителів закладів середньої освіти. У дослідженні наголошується на значущості проєктної культури в розвитку молодих педагогів, підвищенні їхніх компетенцій та збагаченні освітнього середовища.

Формування проєктної культури у майбутніх вчителів шкіл є актуальним завданням у системі педагогічної освіти, оскільки такий підхід стимулює творчість, самостійність та інноваційний підхід до навчання.

Результати досліджень свідчать про позитивний вплив формування проєктної культури на професійний розвиток майбутніх вчителів, їхню готовність до творчої та інноваційної діяльності.

Виокремлено найбільш значущі риси формування проєктної культури у майбутнього вчителя: орієнтованість на учнів (вчитель повинен залучати молодь до активної їх участі в навчальних проєктах, тренінгах, майстер-класах та розігрування ділових ситуацій, сприяти творчому розвитку у підростаючого покоління та виявленню інтересів до здобуття середньої загальної освіти); інноваційний підхід в педагогіці (відмінною рисою проєктної культури є пошук нових ідей, технологій та методик навчання для покращення ефективності освітнього процесу); кооперація (молодий вчитель з розвиненою проєктною культурою спроможний створювати та підтримувати співпрацю з іншими викладачами, учнями та фахівцями для спільної реалізації різноманітних освітніх, наукових, соціально-культурних або мистецьких проєктів); активна роль вчителя (викладач, який володіє проєктною культурою, не обмежується традиційним лекційним методом, а активно залучає учнів до практичних завдань, досліджень та проєктної роботи); ефективна організація передбачає, що проєктна культура вчителя передбачає вміння планувати, організовувати та контролювати роботу учнів над проєктами; фокусування на конкретний результат (постановка педагогічних цілей і завдань); підтримка творчості (проєктна культура викладача сприяє розвитку творчого мислення у студентів, стимулює їх ініціативність та самостійність у роботі над науковими, соціально-культурними або мистецькими проєктами).

Ключові слова: проєктна культура, молодий вчитель, школа, компетентність, освіта.

This paper aims to justify the methodology for fostering a project culture among prospective teachers in general educational institutions. The study emphasizes the significance of project culture in nurturing young educators, enhancing their competencies, and enriching the educational environment.

Formation of a project culture among future school teachers is a relevant task within the educational system, as such an approach fosters creativity, independence, and an innovative approach to learning.

Implementing a project culture allows engaging students in active and exploratory activities, enhances their motivation and interest in learning, develops critical thinking, and promotes the acquisition of key competencies.

Research results indicate a positive impact of forming a project culture on the professional development of future teachers, preparing them for creative and innovative endeavors.

The most significant features of the formation of a project culture in a future teacher are highlighted: student-orientation (the teacher must involve young people in their active participation in educational projects, trainings, master classes and acting out business situations, promote creative development in the younger generation and reveal interests in obtaining secondary general education); an innovative approach in pedagogy (a distinctive feature of project culture is the search for new ideas, technologies and teaching methods to improve the effectiveness of the educational process); cooperation (a young teacher with a developed project culture is able to create and support cooperation with other teachers, students and specialists for the joint implementation of various educational, scientific, socio-cultural or artistic projects); the active role of the teacher (a teacher who has a project culture is not limited to the traditional lecture method, but actively involves students in practical tasks, research and project work); effective organization assumes that the project culture of the teacher involves the ability to plan, organize and control the work of students on projects; focusing on a specific result (setting pedagogical goals and tasks); support of creativity (the teacher's project culture promotes the development of creative thinking in students, stimulates their initiative and independence in working on scientific, social-cultural or artistic projects).

Key words: project culture, young teachers, schools, competence, education.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.33>

Козленко В.Г.,

канд. юрид. наук,

керуючий партнер

Мережі приватних шкіл «Креативна міжнародна дитяча школа»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні зміни в освітній сфері приводять до того, що заклади вищої освіти стикаються з новими викликами, щодо підвищення ефективності навчання. Наразі особливо актуальною є не лише професійна підготовка майбутніх педагогів, а й їх особистісний розвиток, здатність до

ефективної взаємодії у суспільстві. Період навчання в університеті стає важливим етапом для самовизначення та формування світогляду майбутніх педагогів, а також розвитку їх поведінки та міжособистісних навичок у суспільстві. Основною метою сучасної вищої освіти стає створення сприятливих умов для розвитку особистості студента, що неможливо без формування соціальної компетентності у студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо актуальним є питання формування проектної культури в системі освіти, оскільки саме освіта відповідає за задоволення потреб формування якостей сучасної людини та готує суб'єкти освітнього процесу до творчої діяльності.

Так, педагогічні засади системи та методики викладання розглянуті у працях відомих українських педагогів: В. О. Сухомлинський (автор унікальних методів навчання та виховання дітей); А. І. Макаренко (відомий своїми інноваційними методами виховання та навчання); А. М. Корсунь-Скринікова (досліджувала основні складові педагогічних компетенцій у молодих педагогів); Г. І. Майборода (педагог, який працював над питаннями мовної освіти, методики викладання мови і комунікативної компетентності вчителів) та інші.

Дослідження відомих педагогів, таких як М. Ахметова, Н. Запесоцька, І. Колеснікова, А. Маркова, Н. Топіліна, Л. Філімонюк, розкривають поняття «проектна культура». Також вчені, такі як В. Сидоренко, А. Кравцов, Н. Яковлева та інші звертають увагу на проектну культуру викладачів навчальних закладів і методи формування цієї культури.

Проте, на сьогоднішній день, у педагогіці актуальним стає питання розвитку проектної культури в системі освіти, оскільки вона відповідає вимогам створення нового рівня якості для сучасної людини та сприяє розвитку творчої активності учасників навчального процесу.

Метою статті є обґрунтування методики формування проектної культури у майбутніх викладачів загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка майбутнього вчителя є важливим етапом у становленні як кваліфікованого педагога, здатного ефективно впливати на розвиток інтелектуальних та соціальних компетенцій своїх учнів та внести свій внесок у майбутнє суспільства.

Проектна культура вчителя школи – комплексна система цінностей, умінь, знань та практичних навичок, що дозволяє вчителю ефективно застосовувати проектні методи та підходи у своїй професійній діяльності.

Вчитель, що має розвинену проектну культуру, володіє творчим мисленням та здатністю до пошуку нових, нестандартних підходів до навчання та виховання учнів. Вчителі з проектною культурою вміють адаптувати свої уроки та діяльність до потреб та інтересів учнів, ураховуючи різноманітність у класі. Застосування проектної культури спонукає вчителя ставитися до учнів як до активних та самостійних учасників навчального процесу, стимулюючи їх ініціативу та креативність.

Згідно загальних компетентностей стандарту вчителя загальної середньої освіти (Наказ

Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020 р. «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)») серед загальних компетентностей виділяють соціальну компетентність за умовним позначенням ЗК.02. Відповідно до стандарту, соціальна компетентність – «це здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня» [4].

Ми вважаємо, що соціальна компетентність лежить в основі формування проектної культури вчителів, оскільки передбачає вміння роботи в команді, взаємодію з іншими суб'єктами освітнього процесу.

Ми розділяємо думку Л. Бережної, яка вказує, що «проектна культура виражається в проектній діяльності й проектному мисленні та втілена в мистецтві планування, винаходу, перетворення світу на підґрунті заздалегідь продуманих проектів» [2, с. 3].

«Аналіз робіт науковців, проведений вченою Л. О. Бачієвою, дозволив встановити, що готовність викладача до інноваційної діяльності визначається його здатністю створювати, сприймати, реалізовувати нововведення, а успіх інноваційної діяльності навчальних закладів залежить від сформованості проектувальних умінь педагогів. Отже, основою готовності викладача до інноваційної діяльності є проектна культура» [1, с. 224].

«Процес професійної підготовки майбутніх педагогів, на думку І. Федь, повинен бути орієнтований на реалізацію потреб суспільства в компетентних, високоосвічених педагогів, здатних проектувати і технологічно реалізовувати форми взаємодії, організації відносин між суб'єктами освітнього процесу» [9, с. 252].

Одним із ключових аспектів у процесі підготовки майбутніх вчителів загальноосвітніх шкіл є розвиток проектної компетентності. Проектна компетентність означає інтегративну особистісну характеристику майбутнього вчителя, яка виявляється у його здатності та готовності до самостійної теоретичної та практичної діяльності, спрямованої на розробку та втілення проектів у різних сферах соціальної практики загальноосвітнього навчального закладу. Такі проекти базуються на особистісно-осмислених принципах, пов'язаних з відповідністю природі та культурі.

«Проектна діяльність студента (учителя) починається з педагогічного проектування – креативної, інноваційної діяльності, спрямованої на створення нового продукту, – передбачає реалізацію відповідного продукту за допомогою дієвих технологій і завершується підсумковою рефлексією, яка,

поза іншим, потребує від студента (учителя) вияву особистісного ставлення до результату діяльності. Залежно від масштабу й рівня взаємозалежності продукти проектної діяльності поділяють на проекти, мульти-проекти, портфелі проектів тощо. Під проектом найчастіше розуміють, з одного боку, модель певної системи, а з іншого, – процес цілеспрямованого створення чи реконструювання певної системи, цикл продуктивної діяльності, спрямованої на досягнення конкретного результату. Педагогічний проект – це продукт творчої інноваційної педагогічної діяльності, що становить задум розв'язання проблеми в майбутній навчально-виховній роботі, спрямованій на гармонійний розвиток інтелектуально-духовної сфери зростаючої особистості» [8, с. 142].

Дослідники І. Савенко та С. Чорнусь вважають, що «під проектно-технологічною культурою майбутніх викладачів закладів професійної та професійно-технічної освіти слід розуміти особистісну характеристику майбутнього фахівця, виражену в його здібності та готовності до проектної діяльності, оволодіння проектними навичками з розроблення, створення проектів з виготовлення виробів. Проектно-технологічна культура сприяє формуванню ставлення людини до навколишнього світу, визначає рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, що дозволяє їй ефективно брати участь у сучасних технологічних процесах на основі гармонійної взаємодії з природою, суспільством і навколишнім середовищем» [5, с. 67].

А. Сазанова вказує, про те, що «проектна діяльність – це цілеспрямована діяльність з певною метою, за певним планом для вирішення пошукових, дослідницьких, практичних завдань із будь-якого напрямку змісту освіти» [6].

На нашу думку, проектна культура вчителя закладу освіти – це комплекс цінностей, переконань, підходів, умінь та ставлення викладача до проектної діяльності під час реалізації освітнього процесу. По суті, проектна культура в педагогіці визначає, як вчитель сприймає, осмислює та реалізовує проектну методологію в своїй професійній діяльності, спрямованої на підвищення якості навчання та стимулювання активності учнів під час занять. Проектна культура в освіті залежить, насамперед, від: педагогічних умов, методів та засобів навчання, фахової компетентності викладача.

М. Ступницька, справедливо вказує, що «робота над проектом – це освітня діяльність, тому природно, що вона проводиться під керівництвом педагога. Роль вчителя у разі полягає у організації суб'єкт – суб'єктних відносин, у коригуванні самостійної діяльності учнів початкової школи. У ході організації роботи над проектами реалізуються такі цілі: 1) освітня – залучення кожного учня до активного пізнавального процесу; організація індивідуальної та групової діяльності учнів, виявлення

умінь та здібностей працювати самостійно за темою; 2) розвиваюча – розвиток інтересу до предмету, творчих здібностей уяви учнів; формування навичок дослідницької діяльності, громадських виступів, умінь самостійної роботи з літературою; розширення кругозору, ерудиції; 3) виховна – виховання толерантності, особистої відповідальності за виконання обраної роботи» [7].

Якщо тема проекту або дослідження стимулює учнів до дослідження питань, які їх цікавлять і зв'язані з їхніми особистими дослідженнями або пізнавальними інтересами, вони будуть більш мотивованими та зацікавленими у виконанні завдання.

Тому, варто формувати проектну культуру у майбутніх вчителів ще під час їхньої професійної підготовки у педагогічному закладі вищої освіти.

Крім того, ми поділяємо думку Л. Бережної про те, що «процес формування проектної культури має бути направлений на створення інноваційного середовища в навчальному закладі, тобто, створення умов для постійного пошуку, оновлення засобів професійної діяльності. Динаміка цього процесу може бути забезпечена лише тоді, коли проектна культура функціонуватиме в педагогічному досвіді вчителя систематично» [2, с. 8-9].

Розвиток проектної культури у майбутніх вчителів є критично важливим з причин, які відображають вплив цього процесу на навчання та освіту загалом:

1. Сучасний підхід до навчання. Проектна культура молодих вчителів сприяє переходу від традиційного підходу до навчання, базованого на пам'яті та репродукції, до більш активного, практико-орієнтованого способу навчання, де учні використовують свої знання для розв'язання реальних проблем.

2. Розвиток критичного мислення та творчості у молодих педагогів. Зокрема, проектна культура спонукає майбутніх вчителів розвивати критичне мислення, креативність і винахідливість у підходах до навчання та вирішенні проблем.

3. Створення мотивації до навчання майбутньої педагогічної практики. Проектна робота над реальними проектами зацікавлює студентів-педагогів і стимулює їх бажання вивчати нові теми, а також допомагає збільшити мотивацію до самостійного розвитку і навчання.

4. Розвиток комунікативних умінь та навичок. Під час роботи над проектами, студенти-педагоги вчаться ефективно співпрацювати, обговорювати ідеї, працювати в команді, що є важливими навичками для майбутніх вчителів.

5. Практичне застосування знань в освітній галузі. Проектна культура допомагає студентам-педагогам засвоювати теоретичні знання та застосовувати їх на практиці, що робить навчання більш значущим і зміцнює зв'язок між теорією і практикою.

6. Готовність до викликів сучасного світу: Проектна культура допомагає молодим вчителям навчитися працювати зі складними завданнями, здійснювати аналіз та дослідження, розв'язувати проблеми, що допоможе їм стати готовими до викликів сучасного світу.

7. Зростання інтересу до професії вчителя, науково-дослідницької та викладацької діяльності. Проектна культура допомагає відчувати себе активними учасниками навчального процесу, що стимулює більший інтерес до обраної професії вчителя та покращує задоволеність від власної роботи.

Таким чином, розвиваючи проектну культуру майбутніх вчителів, навчальні заклади сприяють більш глибокому і практичному засвоєнню знань, формують в них важливі компетенції та готують вчителів до ефективної роботи у сучасному освітньому середовищі.

Виділимо найбільш значущі риси формування проектної культури у майбутнього вчителя:

1. Орієнтованість на учнів. Вчитель, повинен залучати молодь до активної їх участі в навчальних проектах, тренінгах, майстер-класах та розгрукання ділових ситуацій, сприяти творчому розвитку у підростаючого покоління та виявленню інтересів до здобуття середньої загальної освіти.

2. Інноваційний підхід в педагогіці. Відмінною рисою проектної культури є пошук нових ідей, технологій та методик навчання для покращення ефективності освітнього процесу.

3. Кооперація. Молодий вчитель з розвинутою проектною культурою спроможний створювати та підтримувати співпрацю з іншими викладачами, учнями та фахівцями для спільної реалізації різноманітних освітніх, наукових, соціально-культурних або мистецьких проектів.

4. Активна роль вчителя. Викладач, який володіє проектною культурою, не обмежується традиційним лекційним методом, а активно залучає учнів до практичних завдань, досліджень та проектної роботи.

5. Ефективна організація передбачає, що проектна культура вчителя передбачає вміння планувати, організувати та контролювати роботу своїх учнів над проектами, забезпечуючи своєчасність та успішність їх виконання.

6. Фокусування на конкретний результат (постановка педагогічних цілей і завдань). Викладач який має розвинуту проектну культуру акцентує увагу на досягненні конкретних результатів у проектній діяльності, що сприяє впровадженню інновацій та поліпшенню навчального процесу.

7. Підтримка творчості: Проектна культура викладача сприяє розвитку творчого мислення у студентів, стимулює їх ініціативність та самостійність у роботі над науковими, соціально-культурними або мистецькими проектами.

Отже, формування і розвиток проектної культури у майбутнього вчителя є важливим елементом сучасного освітнього процесу в школах, що допомагає покращити якість навчання, підготувати молодих педагогів до реальних викликів сучасного світу.

Н. Бібік відзначає, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, поглядів, способів мислення, цінностей, навичок, умінь, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну або подальшу навчальну діяльність» [3, с. 12].

«Формування проектних компетенцій у процесі фахової підготовки потребує комплексного вирішення й відповідного науково-обґрунтованого змістово-технологічного забезпечення. Цей процес буде успішним за умови: упровадження в освітній процес майбутніх вихователів ділових та рольових ігор, імітаційних вправ, тренінгів із проектної культури; розв'язання управлінських завдань із проектування освітнього процесу та освітнього середовища закладу освіти; стимулювання у студентів інтересу до проектної культури шляхом формування з ними дерева рішень; доповнення відповідним темами, що забезпечать інтеграцію теоретичних знань, вироблення та вдосконалення проектних умінь і навичок змісту дисциплін з циклу професійної підготовки; оновлення змісту педагогічної практики за рахунок розширення тематики та способу реалізації пошуково-дослідницьких завдань; проведення майстер-класів із залученням практичних працівників, які здійснюють успішну проектну діяльність на робочому місці; організації дискусій із запрошенням фахівців» [8, с. 144-145].

Формування культури у майбутніх вчителів школи – це процес, який вимагає цілеспрямованих зусиль та ретельного планування. Можна визначити організаційні заходи, які можуть сприяти створенню позитивної та прогресивної культури серед майбутніх вчителів:

1. Визначення цінностей. Варто розробити список цінностей, які є важливими для педагогічного співтовариства. Ці цінності можуть включати взаємодію, взаємовиручку, працездатність, постійний розвиток тощо. Необхідно переконатися, що всі молоді педагоги розуміють важливість цих цінностей в контексті навчання та виховання.

2. Створення сприятливого середовища. Сформоване позитивне та підтримуюче педагогічне середовище на курсах чи практиках, де молоді педагоги можуть вільно висловлювати свої думки, ділитися ідеями та отримувати зворотний зв'язок без страху перед осудом.

3. Обмін педагогічним досвідом. Викладачі та наставники повинні бути прикладом для молодого покоління, повинні проявляти бажання розвиватися, бути емпатичними, відкритими до нових ідей та готовими допомагати студентам-педагогам.

4. Розвиток комунікаційних навичок. Важливо навчити майбутніх вчителів слухати та розуміти одне одного, вирішувати конфлікти між учнями і колегами мирним шляхом, а також конструктивно висловлювати свої думки та відстоювати власні ідеї.

5. Пошук інноваційних методів навчання. Важливо стимулювати молодих вчителів експериментувати з новими методами навчання та впроваджувати інновації в навчальний процес, а також заохочувати їх до використання інтерактивних технологій та сучасних засобів.

6. Робота в команді педагогічного колективу загальноосвітнього закладу. Важливо навчити молодих педагогів співпрацювати в команді, ділитися знаннями та досвідом, а також вирішувати проблеми і проекти разом.

7. Підтримка та наставництво (тьюторство та менторство). Рекомендується забезпечити можливості для індивідуальних наставницьких сесій, де молоді вчителі можуть обговорювати свої амбіції, виклики та отримувати підтримку в розвитку своєї педагогічної кар'єри.

8. Формування культури ділової відповідальності. Акцент на відповідальності та професійній етиці у навчанні дозволяє розвинути сумлінність, старанність і підзвітність за результати своєї педагогічної праці для молодих педагогів. Варто впевнитися, що студенти розуміють свої обов'язки як майбутні вчителі та взаємовідносини з учнями, батьками і колегами.

9. Залучення до позашкільних заходів. Пропонуйте студентам брати участь у позашкільних заходах (наукових, культурно-мистецьких, освітніх, волонтерських) семінарах, конференціях, де вони зможуть зустрічатися з вчителями різних шкіл, обмінюватися досвідом та розширювати свої знання.

10. Сприяння саморозвитку та самовдосконаленню: Мотивуйте студентів до самоосвіти, підтримуйте їх в поточному процесі навчання, надайте можливості для самостійного вивчення та поглиблення інтересів у педагогіці.

Залучення студентів до формування позитивної культури у майбутніх вчителів є процесом, який вимагає часу, зусиль та підтримки. Найкраще досягнення буде досягнуто внаслідок поєднання цих кроків із залученням студентів до активної участі та співпраці в процесі створення культури педагогічного співтовариства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування проектної культури у майбутніх вчителів шкіл є актуальним завданням у системі педагогічної освіти, оскільки такий підхід стимулює творчість, самостійність та інноваційний підхід до навчання. Впровадження проектної

культури дозволяє залучати учнів до активної та пізнавальної діяльності, підвищує їхню мотивацію та зацікавленість у навчанні, розвиває критичне мислення та сприяє розвитку ключових компетенцій. Результати досліджень свідчать про позитивний вплив формування проектної культури на професійний розвиток майбутніх вчителів, їхню готовність до творчої та інноваційної діяльності.

Перспективами подальших досліджень у даному науковому напрямку вбачаємо у вивченні ефективних методів та стратегій формування проектної культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бачієва Л. О. Формування проектної культури майбутніх викладачів засобами «студентського проектного офісу». *Молодий вчений*. 2018. № 2 (1). С. 223–226.

2. Бережна Л. Проектна культура як основний спосіб реалізації інноваційної педагогічної діяльності. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. С. 2–4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_3/2.pdf.

3. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя / За ред. Н. М. Бібік Київ : ТОВ «Видавничий «Плеяди», 2017. 206 с.

4. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.

5. Савенко І., Чорнусь С. Формування проектно-технологічної культури майбутніх викладачів ЗП(ПТ)О засобами дизайну. *Ukrainian professional education / Українська професійна освіта: науковий журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, 2019. Вип. 6. С. 66–74.

6. Сазанова А. Генезис і сутність поняття «проектна діяльність». *Психологія, соціологія і педагогіка*. 2012. № 6.

7. Ступницька М. Нові педагогічні технології: вчимося працювати над проектами. Ярославль : Акад. розвитку, 2008. 255 с.

8. Кучай Т., Мукан Н., Опачко М., Кучай О., Чичук А. Проектна компетентність – один із найважливіших орієнтирів у системі підготовки фахівців. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2021, № 10 (114). С. 140–147.

9. Федь І. Проектна компетентність у професійному становленні майбутнього вчителя початкової школи в курсі «технології». *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2022. С. 248–273.